

הלשכות בבית המקדש

"אמר להם (הממונה): צאו והביאו טלה מלשכת הטלאים, והרי לשכת הטלאים היתה במקצוע צפונית-מערבית, וארבע לשכות היו שם - אחת לשכת הטלאים, אחת לשכת החותמות, ואחת לשכת בית המוקד, ואחת לשכה שהיו עושים בה לחם הפנים". ובגמרא (יומא יז.ז:) אמרו שאין כאן סתירה באשר ללשכת הטלאים וכי לפי האמת היתה לשכת הטלאים בצידו המערבי של בית המוקד, ושם היתה משוכה וקרובה יותר לפינה הדרומית-מערבית, וכמו שנאמר במשנה במידות. אבל הואיל ובאותה שעה עומדים הכהנים בעזרה ובית המוקד מצפון להם, אומר להם הממונה, שלשכת הטלאים היא צפונית מן המקום שהם נמצאים באותו רגע, ובבית המוקד שהוא בצפון ימצאו את לשכת הטלאים במערב. כלומר "במקצוע" - היינו בפינה של בית המוקד, "צפונית" - מן המקום שאנו עומדים בו כרגע, "מערבית" - בתוך בית המוקד במערב.

"לשכת החותמות של המשנה בתמיד, היא אותה "לשכה שממנה יורדים לבית הטבילה" הנזכרת במידות ו"לשכת בית המוקד היא אותה "לשכה שבה גנזו בני חשמונאי את אבני המזבח ששיקצום מלכי יוון".

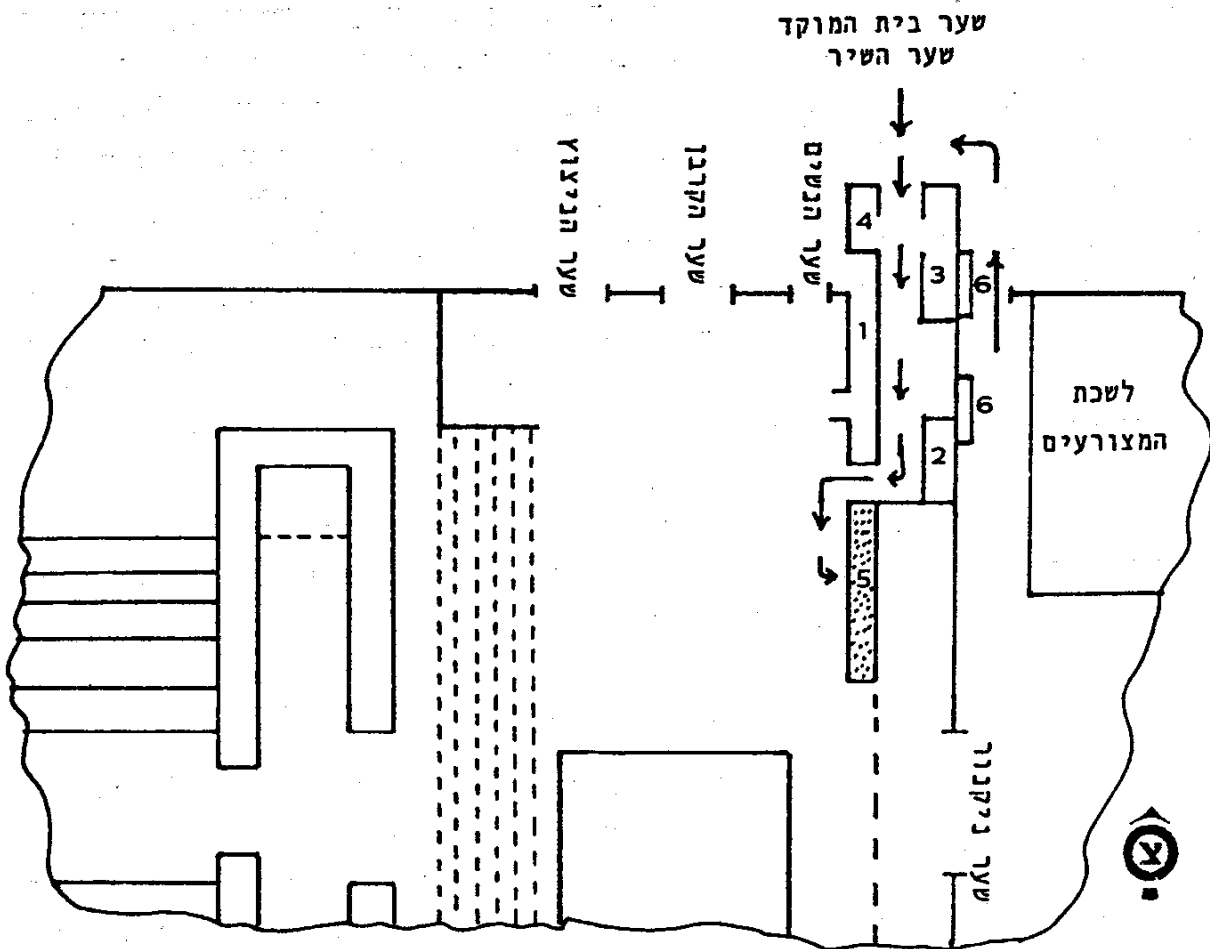
לשכת עושי חביתין - מקום התנור

למשפחת בית אבטינס ניתנה לשכה בקודש, שבה יפטמו את הקטורת. גם למשפחת בית גרמו יש לשכה בעזרה, היא "לשכת עושי לחם הפנים", שאף על פי שלישתו ועריכתו כשרה גם בחוץ, רגילים היו לעשות אותן בתוך העזרה. מסתבר שבלשכת בית גרמו זו אין תנור לאפייה, והם מביאים את הלחם לאחר עריכתו ללשכת עושי חביתין לאפות אותו שם.

וז"ל תוספות (מנחות סג. ד"ה וכשרות אבית פאגי): "...וי"ל דבפרק דם חטאת (זבחים צה:) מוכח דלא הוה במקדש אלא חד תנור של מתכת, שהיה לשתי הלחם ולחם הפנים ולמנחות". ולא הזכירו שבתנור זה אופים גם את החביתין. ושם מנחת חביתין כלולה במה שאמרו "מנחות", שזה כולל גם מנחת חביתין. ומכל מקום כיון שהם אומרים שלא היה במקדש אלא תנור אחד, משמע שגם לחביתין אין תנור מיוחד. מסתבר שהתנור היחיד הוא בלשכת עושי החביתין, והוא משמש גם לשתי הלחם וללחם הפנים, גם לחביתים וגם למנחות. ואף על פי שאנו קוראים (יחזקאל מו, כ), שהכהנים אופים את המנחות באותו מקום שהם מבשלים את החטאת ואת האשם ואת הקדשים - בלשכה שמאחורי האולם הצפוני, היינו חלקם הניתן להם לאכילה מן הקרבן ומן המנחה, שהם מבשלים לעצמם ושהם אופים לעצמם. אבל תחילת האפייה לשם קמיצה, לפני שהכהנים זוכים בחלקם, היא נעשית במזרח העזרה ב"לשכת עושי חביתין".

אם אותה לשכה בנויה בתוך הקיר, כפי שנאמר למעלה, אז צריך לומר שכל רוחבה אינו עולה על ארבע אמות. כי עובי חומת העזרה הוא שש אמות, ואם נוריד אמה מכאן

ואמה מכאן לקירות הלשכה, יישארו רק ארבע אמות לחלל הלשכה, ואז נצטרך לומר שהאריכו אותה הרבה בתוך החומה המזרחית לצד צפון או לצד דרום, כדי שיהיה בה די מקום לכל הבאים שם לאפות המנחות שלהם, והרי אורך החומה משער ניקנור עד לצפון ועד לדרום הוא למעלה מששים אמה, וזה יספיק ללשכה ארוכה מאוד. גם אם "לשכת העץ" אף היא היתה בתוך החומה סמוך לקצה הצפוני שלה או הדרומי, יש די מקום לשתייהן, לשכת העץ עם לשכת פינחס המלביש בצד אחד של השער, ולשכת עושי חביתין בצד השני של השער, ועוד יש לנו להעיר, שלשכת עושי חביתין אולי לא היתה מקורה, אף על פי שזה לא הוזכר במפורש, כמו שלשכת הנזירים שבעזרת נשים לא היתה מקורה, כדי לתת לעשן עצי התנור לצאת.

ציור ו: בית המוקד עם ארבע הלשכות

1 - לשכת הטלאים	4 - לשכת החותמות - יורדים לבית הטבילה
2 - לשכת עושי חביתין	5 - דוכן הלויים
3 - לשכת בית המוקד - אבני המזבח	6 - לשכות כלי השיר

לשכת הכלים שבעזרה

"לשכת הכלים" יש במשנה שתיים, אחת מיועדת למי שמנדב כלי לבית מקדש: "כל מי שהוא מתנדב כלי זורקו לתוכה" (שקלים ה, ו), ומסתבר ש"לשכת הכלים" הזאת היא בהר הבית. ויש גם "לשכת כלים" בעזרה: "נכנסו ללשכת הכלים, והוציאו משם תשעים ושלושה כלי כסף וכלי זהב; השקו את התמיד בכוס של זהב..." (תמיד ג, ד). וכתב על זה תפארת ישראל (אות כה): "לא ידעתי מקומה, ואפשר שהיתה באותן ל"ח לשכות שהיו מסביב לכותלי ההיכל, כדאיתא במידות" (פרק ד, ג). מן הסתם הביא אותו לזה השיקול של המספר הגדול של הכלים - תשעים ושלושה, שהוצאו כל יום והונחו על שולחן הכלים. אבל פשיטא שהיו עוד הרבה כלים שלא הוצאו בהזדמנות זו, ונשארו שמורים בלשכה לעת הצורך, כגון זה שאמרה המשנה (חגיגה כו:): "כל הכלים שהיו במקדש (שולחן לחם הפנים, מזבח הקטורת, מנורת המאור, כיור ועוד), יש להם שניים ושלישים, שאם נטמאו ראשונים יביאו שניים תחתיהם". וצריך ודאי מקום גדול לאחסן את כל הכלים, ולפיכך זקוקה לשכת הכלים למקום גדול מאוד.

אילולא דבריו הקדושים, היה נראה לומר שהכלים הנצרכים לעבודת יום יום מוחזקים בלשכה קטנה יותר, סמוך למקום שבו הם נצרכים לעבודה. לפי זה אפשר שאותה "לשכת הכלים" שאנו מדברים עליה כאן, היא בדרום העזרה במערב הכבש, במרובע הפנוי שבין הכבש וההיכל. הלא כך שנינו (שקלים פרק ו, ד): "ושני שולחנות במערב הכבש, אחד של שייש ואחד של כסף. על של שייש היו נותנים את האיברים (של עולה, כאשר האחד זוכה בהם להביאם מבית המטבחים, והשני מחכה לו ליד הכבש להעלות אותם על המזבח), ועל של כסף כלי שרת". וברע"ב שם ז"ל: "שמוציאים בכל בוקר תשעים ושלושה כלי שרת". מסתבר שהלשכה שממנה מביאים את הכלים נמצאת בקירבת מקום, כשם שגם לשכת המדיחים שממנה מביאים את האיברים המודחים והנקיים לשים אותם על השולחן השני קרובה. מי שגורס שלשכת המדיחים בצפון, סובר שהאיברים אמנם הודחו בצפון, אבל אחרי שהודחו שם בלשכה, הובאו לשולחן שליד הכבש בדרום, כדי שיהיו קרובים לכבש להעלות אותם על המזבח. זה נעשה כך כמסתבר, כדי שיזכו כהנים רבים יותר בעבודה.

[דרך אגב יורשה לי להגיד בזה סברא לעצם המספר של תשעים ושלושה הכלים שהוצאו בכל יום. לעניות דעתי נראה, שלא בבת אחת הוציאו בבוקר את כל הכלים שעומדים להשתמש בהם במשך כל אותו יום. כי אילו עשו כך, לא יהיה מקום על השולחן לכל כך הרבה כלים בבת אחת, אלא מפקידים שם מי שיעמוד ליד השולחן, ויראה שכל כלי הנצרך יהיה מיד על השולחן בשעה שהוא נצרך, ואחרי שגמרו להשתמש בו ואין צריכים אותו יותר, יוחזר למקומו שלא יתפוס מקום על השולחן חנם. כגון הטני לצורך דישון המזבח הפנימי, שמיד אחרי שסיים את הדישון, יחזירו אותו למקומו בלשכת הכלים, וכן הכוז הנצרך לדישון המנורה, והכף והבזך והמחתה לקטורת של שחר, אותם

מחזיר מיד אחרי הקטרת הקטורת, ומוציא אותם שוב לצורך הקטורת של בין הערביים, וכן גם הכלים הנצרכים לצורך חביתי כהן גדול, וכן גם הכלים האחרים.]

בודאי יש עוד לשכות, לשמור שם כלים הנצרכים גם הם בכל יום, כגון כלי השיר ששומרים בלשכות שבעזרת נשים תחת עזרת ישראל, והסכינים לשחיטה שמחזיקים אותם בבית החליפות. ואולי שם רק גונזים את הסכינים שנפסלו.

חדר המבשלים וחדרי האוכל לקדשי קדשים

בנבואת יחזקאל על הבית שלעתיד לבא אומר הנביא (יחזקאל מו, יט-כ): "ויביאני במבוא אשר על כתף השער אל הלשכות הקודש אל הכהנים הפונות צפונה, והנה שם מקום ברכתיים ימה. ויאמר אלי: זה המקום אשר יבשלו שם הכהנים את האשם ואת החטאת, אשר יאפו את המנחה, לבלתי הוציא אל החצר החיצונה לקדש את העם". מלשון רש"י והמצודות נראה שלדעתם לשכת המבשלים היא מאחורי האולם הצפוני, בפינה שבין האולם ובין ההיכל.

על חדרי האוכל אומר יחזקאל (מב, יג): "ויאמר אלי לשכות הצפון לשכות הדרום אשר אל פני הגזרה, הנה לשכות הקודש אשר יאכלו שם הכהנים, אשר קרובים לה', שם יניתו קדשי הקדשים, והמנחה, והחטאת, והאשם, כי המקום קדוש". אפשר להבין מדברי המפרשים, שחדרי אוכל אלה הם בעזרת הכהנים - אחד בצפון ואחד בדרום, סמוך לחומות העזרה. אולי הם היו בתוך החומות, ששם יש הרבה מקום להאריך את הלשכות כלפי מזרח וכלפי מערב, ואולי גם ימשיכו אותם מעל השערים, ובלבד שיפתחו להם את הפתח לתוך העזרה, שיהיה תוכם קודש לאכול קדשי קדשים. מדברי הרד"ק נראה, שחדר האוכל הצפוני הוא בין הדוכן שעליו הלויים מנגנים, ובין בית המטבחים.

^{אוצר החכמה}

החדרים האלה, וחדר המבשלים, לא הוזכרו במשנה, אבל הכרח הוא לומר, שהיו כאלה גם בבית ראשון וגם בבית שני, ואולי אין זו נבואה שנאמרה רק לעתיד לבא, אלא הנביא קבע שם את מקומם גם לצורך הבית השני.

[הכוונה במילים "הכהנים אשר קרובים לה'" היא לפי מה שאמרו בגמרא (מנחות קט.): "הכהנים ששימשו בית חונו לא ישמשו במקדש בירושלים, ואין צריך לומר לדבר אחר (מי ששימש לפני העבודה זרה). שנאמר (מלכים ב כג, ט): 'אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח ה' בירושלים, כי אם אכלו מצות בתוך אחיהם, הרי הם כבעלי מומין, חולקים ואוכלים ולא מקריבים'." והנה אומר הנביא יחזקאל (מד, טו): "והכהנים הלויים בני צדוק, אשר שמרו את משמרת מקדשי בתעות בני ישראל מעלי, המה יקרבו אלי לשרתני, ועמדו לפני להקריב לי חלב ודם, נאום ה' א-לוקים". ועוד הוא אומר (מג, יט): "ונתת אל הכהנים הלויים אשר הם מזרע צדוק הקרובים אלי, נאום ה' א-לוקים, לשרתני - פר בן בקר לחטאת". הנה הוא מכנה כאן את הכהנים שלא עבדו מימיהם עבודה זרה, שרק הם כשרים

הלשכות בבית המקדש

לעבודה, "הכהנים הלויים... הקרובים אלי". ואולי גם בהקשר לחדרי האוכל התכוון הנביא לומר, שאף כי הם חולקים בקדשים, אבל לא יאכלו על שולחן אחד בלשכות הקודש עם כהנים כשרים לעבודה.

^{לוי' חכמים}

[זו אולי הסיבה שאומר בספר מלכים (שם): "אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח ה' בירושלים, כי אם אכלו מצות בתוך אחיהם", הזכיר רק מצות - מנחות, מפני שבהם מחלקים לכל אחד פירור "כפול" (יומא לט.), וזה הם יכולים לאכול בעמידה, בעזרה, בכל מקום שהם עומדים, אבל לא מחלקים להם בשר מבושל שאי אפשר לאכול בעמידה אכילת עראי, כי לא הורשו להיכנס לחדרי האוכל הקבועים בעזרה, שם אכלו רק כהנים "הקרובים אל ה'". וזה שאומר רש"י (במלכים שם): "מצות - מנחות, והוא הדין לכל הקדשים". בבית שני הקלו עליהם לתת להם גם בשר, ולהקצות להם מקום בתוך הלשכות לאכול עם כולם, כמו שנראה מן המשנה, האומרת: "הרי אלו כבעלי מומין, חולקים ואוכלים ולא מקריבים". ושם, מקודם כשיצר הרע של עבודה זרה שלט בהם, למיגדר מילתא הרחיקו אותם, אבל בבית שני אחרי שבטל יצר הרע של עבודה זרה, לא ראו שוב צורך להחמיר עליהם כל כך.]

לשכת השקלים - תקלין חדתי

לבסוף יש לנו עוד להזכיר במילים מועטות את לשכת השקלים, שהמשנה במידות לא נקבה בשמה, ושאין אנו יודעים איפה מקומה. זוהי הלשכה שבה מניחים את השקלים ששוקלים ישראל כל שנה. מן הגמרא אנו שומעים רמז דרך אגב שהיתה בעזרה, וז"ל (יבמות קב:): "אין התורם (את תרומת הלשכה) נכנס לא בפרגוד חפות, ולא באנפיליא, ואין צריך לומר במנעל וסנדל, לפי שאין נכנסים במנעל וסנדל לעזרה". ואולי היתה באחד התאים הנשענים לקיר ההיכל מצפון, וממערב, ומדרום. ושם יש לומר שלא הוזכרה במשנה בין הלשכות שבעזרה, מפני שאין לה סיבה מדינא להיות בקודש, אלא מסיבת ביטחון לכסף היתה שם. גם ללשכת הכלים לא היתה סיבה להיות בעזרה מדינא, ולא היתה שם אלא בגלל הנוחות של הכהנים.

סיכום

שתים עשרה לשכות מונה המשנה בעזרה:

"ארבע לשכות היו בבית המוקד הגדול, שתיים בקודש ושתיים בחול. מערבית-דרומית לשכת טלאי קרבן; דרומית-מזרחית לשכת עושי לחם הפנים. ושתיהן בקודש. מזרחית-צפונית לשכת בית המוקד, ובה גנזו את אבני המזבח שנתחללו על ידי היונים; צפונית-מערבית לשכת החותמות, וממנה יורדים לבית הטבילה. ושתיהן בחול."

"שלוש בצפון ושלוש בדרום": שבדרום שלשתן בין האולם ובין כבש המזבח, דרומית מן הכיור, ודרומית מן הבור הגדול. הלשכה המערבית שבהן היא לשכת המדיחים. שבה מדיחים ומנקים קירבי קדשים, והיא לוקחת את מימיה מן הבור הגדול. מזרחית ממנה לשכת הפרוה, שבה רוחצים עורות הקדשים הניתנים לכהנים ומולחים אותם לצורך עיבוד ראשוני, ועל גגה בנוי בית טבילה לכהן גדול ביום הכיפורים. מזרחית ממנה לשכת המלח, ממנה מביאים את המלח על הכבש ועל המזבח, וממנה לוקחים גם הכהנים מלח לסעודתם. שבצפון, הראשונה ממערב לשכת הגזית. היא חצובה בהר כדי לנצל את הפרש הגובה שבין עזרת הכהנים ובין העזרה הגבוהה בין ההיכל ובין חומת העזרה הצפונית. הרצפה שלה במישור אחד עם רצפת הכהנים, וגגה הוא העזרה המערבית, הגבוהה בשש אמות. הלשכה מאריכה ממזרח למערב במקביל לכל אורך ההיכל, והיא נמשכת למערב עוד אחת עשרה אמות עד לחומה המערבית, ופתחה פתוח לתוך הר הבית ממערב, ופתחה ממזרח פתוח לעבר עזרת הכהנים. אחרי לשכת הגזית כלפי מזרח - לשכת הגולה, סמוכה ממערב לבית המטבחים, ובאר הגולה בתוכה המזינה במימיה את בית המטבחים, ואת השולחנות שבדרומו, וכן את חדר האוכל הצפוני של הכהנים.

רחוק משתי הלשכות האלה, סמוך לחומה המזרחית של העזרה, ואולי בתוך החומה, לשכת הכהן הגדול - לשכת פרהדרין, היא לשכת העץ. היא אטומה כלפי העזרה ופתוחה כלפי עזרת נשים במזרח, או כלפי החיל בצפון.

סמוך לשער ניקנור, הוא השער המזרחי של העזרה, שתי לשכות: הצפונית לשכת פינחס המלביש, והדרומית לשכת עושי חביתין.

סמוך לחומה הדרומית של העזרה, ליד שער המים - לשכת בית אבטינס - פתוחה כלפי הקודש, ועליה קומה שנייה, הפתוחה כלפי החיל, והיא משמשת לשמירה.

במשנה נזכרת גם לשכת הכלים, אך המשנה לא נתנה לנו כל רמז איפה מקומה. לפי סברתנו היא נמצאת בדרום העזרה בין הכבש והאולם, סמוך ללשכת המדיחים, לשכת הפרוה ולשכת המלח. וכך שנינו (שקלים ו, ד): "שני שולחנות במערב הכבש, אחד של שיש ואחד של כסף. על של שיש היו נותנים את האיברים, על של כסף כלי שרת". מסתבר שלא רחוק משם היתה הלשכה שממנה הביאו את הכלים על השולחן, לנוחותו של מי שצריך להשתמש בהם.

סמוך לחומה הצפונית, וסמוך לחומה הדרומית - חדרי האוכל של הכהנים האוכלים שם קדשי קדשים הנאכלים רק בעזרה, ואולי גם אלה בנויים בתוך החומה. לחדר האוכל הצפוני לוקחים מים מבור הגולה שבקירבתו, ולחדר האוכל הדרומי מן הבור הגדול שבקירבתו.

הלשכות בבית המקדש

הלשכה האחרונה שיש להזכיר, היא לשכת המבשלים, בפינה שמאחורי האולם הצפוני וההיכל (על פי יחזקאל מו, כ). זוהי שיטת הרמב"ם, הבנויה על פי הגירסא המתוקנת שבגמרא יומא (יט.). אבל לראבי"ה שגורס במשנה כפי שהיא כתובה אצלנו, יש להחליף את הלשכות שבצפון ושבדרום. בצפון לשכת המדיחים במערבו של בית המטבחים. במזרחו של בית המטבחים לשכת הפרוה, ולשכת המלח מזרחה לה. בקרבתו הבור הגדול שממנו הם מקבלים את המים. לשכת בית אבטינס סמוך לחומה הצפונית, ואולי בתוך החומה, אלא שפתחה הוא לתוך העזרה פנימה. מצפון לשער ניקנור לשכת עושי חביתין. לשכת פינחס המלביש מדרום לשער, שתהיה קרובה ללשכת הכהן הגדול שבדרום. בדרום העזרה לשכת הגזית, תחת העזרה המערבית עם פתח אחד הפתוח לעבר הכבש, ופתח שני במערבה של העזרה פתוח כלפי החיל. ליד הכיור, לשכת הגולה עם באר הגולה. ליד שער המים - לשכת העץ, היא לשכת כהן גדול או לשכת פרהדרין. כל שאר הלשכות אין בהם שינוי בין גירסא לגירסא.

מדין זמאנא

אוצר החכמה

אוצר החכמה

שערי העזרה

הלכן לנו יער, השכח כאז ונער,
שך סופה וסער, גלה כבוד מלכותך.
פתח לנו שער, כולנו סב ונער,
חכם נבון ונער, נבואה שערך.

מספר השערים: חמשה, שבעה, שמונה, ושלשה עשר

שנינו במסכת מדות (פ"א א"מ): "והלויים (שומרים) בעשרים ואחד מקום... חמשה, על חמשה שערי העזרה". לעומת זאת שנינו במהלך הפרק (שם משניות ד"ה): "שבעה שערים היו בעזרה, שלושה בצפון, שלושה בדרום, ואחד במזרח. שבדרום שער הדלק, שני לו שער הבכורות, שלישי לו שער המים. שבמזרח שער ניקנור, ושתי לשכות היו לו, אחת מימינו ואחת משמאלו, אחת לשכת פינחס המלביש, ואחת לשכת עושי חביתין, ושבצפון, שער הניצוץ, וכמין אכסדרה היה ועלייה בנויה על גביו, שהכהנים שומרים מלמעלן והלויים מלמטן, ופתח היה לו לחיל, שני לו שער הקרבן, שלישי לו שער בית המוקד", ע"כ.

אבל (בפ"ב במשנה ו' שם) שנינו: "ושלוש עשרה השתחויות היו שם. אבא יוסי בן חנן אומר; כנגד שלושה עשר שערים. שערים דרומיים סמוכים למערב, שער העליון, שער הדלק, שער הבכורות, שער המים. ולמה נקרא שמו שער המים? שבו מכניסים צלוחית של מים של ניסוך בחג. רבי אליעזר בן יעקב אומר: ובו המים מפכים ועתידים להיות יוצאים מתחת מפתן הבית. ולעומתן בצפון סמוכים למערב, שער יכניה, שער הקרבן, שער הנשים, שער השיר. ולמה נקרא שמו שער יכניה? שבו יצא יכניה בגלותו. שבמזרח שער ניקנור, ושני פשפושין היו לו, אחד מימינו ואחד משמאלו. ושנים במערב שלא היה להם שם". ע"כ.

וכן היא גם משנה במסכת שקלים (י, א-ג): "שלושה עשר שופרות, שלושה עשר שולחנות, שלוש עשרה השתחויות היו במקדש... והיכן היו משתחווים? ארבע בצפון, ארבע בדרום, שלוש במזרח ושתיים במערב. כנגד שלושה עשר שערים, שערים דרומיים סמוכים למערב, שער העליון, שער הדלק, ושנים במערב שלא היה להם שם. עד כאן; הכל כמו במשנה במידות, אלא שהיא שנויה כסתם משנה ולא נשנתה בשם אומרה - אבא יוסי בן חנן.

וז"ל תוספות יום טוב שם (במשנה ג'): "ושלוש עשרה ההשתחויות שהשתחו בעזרה, כנגד השערים, שהיו משתחווים ומודים על נוי הבנין, כך כתב הר"ר שמעיה פרק ב' דמידות" עכ"ל. ובמידות (ב, ג) יש תנא שחולק על זה, וז"ל המשנה: "לפנים ממנו סורג גבוה עשרה טפחים, ושלוש עשרה פרצות היו שם שפרצום מלכי יון, חזרו וגדרום וגזרו כנגדם שלוש עשרה השתחויות" ע"כ. וכתב הרע"ב שם (ב, ו): "שלושה עשר שערים כדקא אזיל וחשיב

שערי העזרה

להו. והאומר שבעה שערים היו לעזרה, נותן טעם לשלוש עשרה ההשתחויות כנגד שלוש עשרה פרצות שפרצו מלכי יון, כדאמרין לעיל בפרקין¹, ע"כ. והוא ע"פ הירושלמי בשקלים שם.

הגמרא במסכת תמיד כז. נזקקת לסתירה בין חמשה לשבעה. אביי מתרץ כי אמנם היו ז' שערים² אלא ששנים מתוכם לא הוצרכו לשמירה, ורבא מתרץ כי יש מחלוקת תנאים בנידון, ומלבד הדעות בדבר חמשה ושבעה יש גם ברייתא הסוברת כי שמונה שערים היו.

1. שיטת הרמב"ם במספר השערים

אם נאמר שניתנה רשות לקבוע כאן "הלכה". כדרך שאנו קובעים הלכה במקומות אחרים, ולפי אותו ההגיון, היינו לכאורה צריכים להגיע למסקנא כמי שאומר שלושה עשר שערים היו שם, וכנגדם היו ההשתחויות. כי הלא יש לנו כאן "סתם ואחר כך מחלוקת", ובמקרה כזה אין הלכה כסתם. ואף על פי שמשנת שבעה השערים השנויה סתם היא דעת הרבים, הנה גם המשנה בשקלים של שלושה עשר שערים שנויה בסתם (שקלים ו, ג), ומזה משמע שגם היא דעת רבים (ראה תוספות ביצה ב: תוספות ד"ה גבי שבת). ולפיכך צריך לתת טעם, מדוע החליט הרמב"ם כמשנת שבעת שערים. וז"ל בפירוש המשניות (מידות א, א): "ומה שאמר כאן חמישה שערי העזרה, הוא לדעת תנא קמא. לפי שיש מן התנאים מי שאמר חמישה שערים היו לעזרה, והוא המדבר כאן, ויש מהם שאמר שבעה, והיא דעת רבים, ויש מהם שאמר שלושה עשר כמו שאמרנו בשני (צ"ל בששי) משקלים, וכמו שיתבאר בשני של מסכתא זו", ע"כ. ודברים דומים כתב גם במידות ב, ו ובשקלים ו, ג. ובספר היד החזקה (הלכות בית הבחירה ה, ד) ז"ל: "לפנים מן החיל העזרה, וכל העזרה היתה אורך מאה ושמונים ושבע על רוחב מאה ושלושים וחמש, ושבעה שערים היו לה".

ואמנם ביומא (יט.) וכן בתמיד (כז.) הביאה הגמרא רק את המשנה של שבעה השערים ולא זאת של שלושה עשר. אך מזה אין להסיק שזו דעת הגמרא, משום שאפשר לומר שמשנה זו הובאה רק מפני שהיא שנויה ראשונה במידות שם, וביומא היתה הכוונה רק להזכיר את "שער המים" כדי להקשות שם, ולכן לא דקדקה להביא את המשנה של שלושה עשר השערים השנויה אחריה, וכן גם בתמיד, כיון שאמר ששומרים רק על חמישה שערים בעזרה, הספיק לו להקשות מזה על האומר, שהיו בעזרה שבעה שערים, וכל שכן שקשה למי ששונה במשנה השניה שלושה עשר שערים. ובתירוץ של אביי ושל רבא מתורץ הכל, גם ממשנת שלושה עשר השערים. אבל ביומא (נד.) והובא גם בכתובות (קו.) "אמר ר' זירא, אמר רב: שלושה עשר פרוכות היו במקדש שני, שבע כנגד שבעה שערים, שתיים, אחת לפתחו של היכל ואחת לפתחו של אולם, שתיים בדביר, ושתיים כנגדן בעליה", וודאי הוא שעל דברי רב אלה סמך הרמב"ם לכתוב שבעה שערים.

2. שיטת רבינו תם

תוס' בכתובות (קו. ד"ה שבעה) מביא בשם רבנו תם, שאין מחלוקת בין משנת שבעה שערים, ובין זו של שלושה עשר שערים במספר השערים, וכולם מודים שהיו שלושה עשר, מהם שבעה גדולים וששה קטנים. אבל הם חלוקים בשאלה כנגד מה תיקנו ההשתחויות. חכמים סוברים שאין זו סברא לומר שהשתחוו מול השערים הקטנים, וסברא טובה יותר היא לומר שהשתחוו ליד הפרצות שזכו וגדרום, ולאבא יוסי בן חנן מסתבר יותר שהשתחוו נגד השערים, הגם שהם קטנים. אך התנאים ששנו חמישה שערים או שבעה או שמונה, ודאי שהם חולקים זה עם זה. ושמא גם הם חלוקים רק בשאלה כמה מן השערים היו גדולים וראויים שיעמידו שומרים לידם, ומסתבר לומר ששלשתם מסכימים, שההשתחויות היו נגד הפרצות, כמו שאומר רבנו תם, שהפשפשים הקטנים שאינם ראויים להקרא שערים, ואינם ראויים לשומרים, גם אינם חשובים שישתחוו ויודו על נוי בנינם.

לסיכום, שיטת ר"ת היא כי לדברי הכל יש שלושה עשר שערים, מהם גדולים ומהם קטנים, יש אומרים שהם חמישה גדולים, ויש אומרים שבעה, ויש אומרים שמונה. ובענין ההשתחויות יש מחלוקת אם השתחוו שלוש עשרה ההשתחויות כנגד שלושה עשר השערים, או כנגד שלוש עשרה הפרצות.

גובה השערים ושמותיהם

במידות (ב, ג) ז"ל המשנה: "כל הפתחים והשערים שהיו שם גובהם עשרים אמה ורחבם עשר אמות חוץ משל אולם". הכוונה היא לשער ההיכל ולשערי העזרות וגם לשערי העזרות וגם לשערי הר הבית, כמו שמפורש בגמרא יומא (לא.). ובזבחים (נה:) הוסיפה הגמרא שלא כל הפתחים שבהיכל היו כל כך גבוהים, כי שני הפשפשים הפתוחים מן העזרה אל בית החליפות, היינו החלק הצפוני והדרומי של האולם, וכמו כן הפתח שהיה לבית קודש הקדשים מאחוריו בכותל המערבי שלו, היו גבוהים רק שמונה אמות. על פי זה אפשר להסתפק בכל השערים הקטנים שהיו בעזרה, אם גם הם נמוכים, ומשום כך הם נקראים "קטנים", או שמא הם גבוהים כמו השערים ה"גדולים", אלא שהם צרים מהם, או שמא הם גם נמוכים וגם צרים.

במידות (א, ד"ה) שנינו: "שבעה שערים היו בעזרה..., שבדרום שער הדלק, שני לו שער הבכורות, שלישי לו שער המים. שבמזרח, שער ניקנור..., ושבצפון, שער הניצוק..., ופתח היה לו לחיל, שני לו, שער הקרבן, שלישי לו, שער בית המוקד."

ושם (ב, ו): "שלושה עשר שערים, שערים דרומיים סמוכים למערב, שער העליון, שער הדלק, שער הבכורות, שער המים." כאן נוסף "שער העליון" על שלושת השערים הדרומיים, שנמנו למעלה (במשנה א, ד) "ולעומתם בצפון סמוכים למערב, שער יכניה,